

Sensus et Interpretatio

From the Logic of Modern Science to an Integral Hermeneutics. Following an Analogy belonging to Francis Bacon

Cristinel Munteanu¹

Abstract: Although I will also refer to an influent analogy made by Francis Bacon and to R.G. Collingwood's explanation concerning it, however, my article will mainly deal with John Dewey's ideas in this regard. John Dewey developed a special *logic*, which he named *the theory of inquiry*. Dewey's *logic* can be considered, actually, an *integral hermeneutics*, since it also examines the meanings which man creates when interpreting nature. According to Dewey, sciences are systems of related meanings obtained through inquiry. An *inquiry* follows a certain pattern, by transforming, in a controlled way, an indeterminate, confusing situation into a determinate one, which, thus, gets meaning. A problematic situation can be clarified only if it is transposed linguistically in our mind. How can we get, by means of inquiry, to the individual meaning of a concrete situation, by using the meanings already acquired in a certain field? Dewey states that *individual meaning* can be obtained as a result of articulating a *judgment*, which arises from a chain of *logical propositions*. They can be either (i) *existential propositions* (which extract the relevant data from concrete situations) or (ii) *conceptual propositions* (which direct inquiries towards the best way to solve the given situations). These propositions collaborate. The *existential* ones are similar to the workers who (selectively) excavate ancient objects from ruins. The *conceptual* ones are like the archeologists who establish the meaning of the objects found by the workers.

Keywords: Francis Bacon; John Dewey; R.G. Collingwood; theory of inquiry; hermeneutics

¹ Professor, PhD, "Danubius" University of Galati, Faculty of Communication and International Relations, Address: 3 Galati Boulevard, 800654 Galati, Romania, Tel.: +40.372.361.102, fax: +40.372.361.290, Corresponding author: cristinel.munteanu@univ-danubius.ro.

De la logica științei moderne la o hermeneutică integrală. Pe urmele unei analogii aparținându-i lui Francis Bacon

1. Preliminarii

1.1. Una dintre întrebările care i-au preocupat obsesiv pe filosofi încă din cele mai vechi timpuri a fost aceasta: Cum se realizează efectiv cunoașterea? Sau, într-o formulare mai dezvoltată, cum reușim să utilizăm cunoștințele deja acumulate (ca virtualități în mintea noastră) pentru a cunoaște aspecte noi ori pentru a rezolva (în contexte inedite) situații reale dificile? Dintre cei antici, Aristotel este cel care a încercat (în tratatul său de psihologie *De anima*) să dea o explicație coerentă, punând în relație *intelectul activ* cu *intelectul pasiv*, dar lămuririle sale ne-au parvenit într-o formă succintă și lacunară. (Tocmai de aceea, s-au și născut diverse speculații, iar unii comentatori târzii au considerat că Stagiritul se referă, cumva, în plus, și la un *intelect posibil*.) În orice caz, pentru a ne face să înțelegem cum are loc (în viziunea sa) procesul de cunoaștere, Aristotel apelează la o analogie: intelectul nostru cunoaște într-o manieră similară modului în care lumina proiectată asupra lucrurilor ni le scoate pe acestea din întuneric, ni le dezvăluie în coloritul lor specific (*De anima*, III, 5, 430a [vezi Aristotel, 2005]).

1.2. La aproape două milenii distanță de Aristotel, simțindu-se nevoia unei reforme radicale în știință, apar gânditori precum Galileo Galilei, Francis Bacon și René Descartes, care furnizează premisele filosofice necesare pentru modernizarea științei. Francis Bacon (în *Novum Organum*) propune chiar o nouă logică, de tip inductiv, ca replică la logica aristotelică (preponderent) deductivă. Schimbarea de paradigmă presupunea, totodată, un alt mod de a vedea lucrurile, adică o nouă perspectivă filosofică. La fel, pentru a ne face să înțelegem concepția în cauză (și originalitatea ei în raport cu filosofii dominante anterioare), Bacon recurge la o complexă analogie edificatoare, și anume o întreită comparație: „Empiricii, asemănători furnicilor, se mulțumesc să strângă și apoi să-și consume proviziile; raționaliștii, întocmai ca păianjenii, urzesc pânze, a căror materie este extrasă din propria lor substanță. Albina însă păstrează calea de mijloc: ea extrage materia primă din florile grădinilor și ale câmpurilor, apoi cu o artă care îi este proprie, o preface și o digeră. Adevărata filosofie face ceva asemănător: ea nici nu se reazemă numai sau mai ales pe forțele naturale ale spiritului omenesc, și nici nu se mulțumește să depună

în memorie materialul pe care ea îl extrage din istoria naturală și din artele mecanice; ci, după ce l-a prelucrat și l-a digerat, ea îl depune în intelect. Astfel, cea mai mare nădejde a noastră, de la care așteptăm totul, este alianța strânsă și trainică dintre cele două facultăți, experiența și rațiunea (unire care n-a fost încă săvârșită).” (*Noul Organon*, I, 95; vezi Bacon, 1957, p. 80)¹.

1.3. Grație acestei imagini grăitoare, noua filosofie (înfățișată drept „adevărata filosofie”) se prezintă (aș zice) ca o sinteză de tip hegelian, în sensul că din fazele de dinainte, depășite, se păstrează și ceva bun sau util în concepția cea nouă. Oricum, analogia respectivă se va dovedi una foarte influentă, fiind reluată și comentată ulterior de către unii filosofi importanți. Mă voi opri aici doar la doi dintre aceștia: americanul John Dewey și britanicul Robin George Collingwood.

2. John Dewey și R.G. Collingwood despre analogia lui Francis Bacon

2.1. John Dewey expune analogia baconiană (în cartea sa din 1920, *Reconstruction in Philosophy*) în următorii termeni, inversând ordinea inițială: „Rațiunea pură, ca mijloc de atingere a adevărului, este asemenea păianjenului care țese o pânză din sine însuși. Pânza este ordonată și elaborată, dar reprezintă doar o capcană. Acumularea pasivă a experiențelor – metoda empirică tradițională – este similară furnicii care aleargă primprejur, adună cu sărg și depozitează la un loc grămezi de materii prime. Adevărata metodă, cea pe care Bacon ar fi urmat-o, este comparabilă operațiilor efectuate de albină, care, la fel ca furnica, adună materie din lumea exterioară, însă, spre deosebire de această creatură harnică, atacă și modifică substanța strânsă, cu scopul de a o face să-și dezvăluie comoara ascunsă” (Dewey, 1957, p. 32). Firește, calea propusă de Bacon va fi cea pentru care va milita și Dewey (în mai multe cărți) în vederea reformării („reconstrucției”) filosofiei, luându-se ca bază cuceririle științei moderne. Pe terenul logicii ca teorie a cercetării, vom arăta (vezi *infra*, **3.**) care este soluția oferită de gânditorul american.

2.2. R.G. Collingwood, de asemenea, amintește sugestivă comparație triplă (în cartea sa din 1942, *The New Leviathan*), însă o explică, pe îndelete, în felul următor: „Omul de știință adună fapte brute, dar depozitează numai ceea ce a rezultat din transformarea lor: *legile*. Legile alcătuiesc știința. [...] O lege nu e nici un fapt brut,

¹ În cele ce urmează, reiau câteva paragrafe din cartea mea despre John Dewey (vezi Munteanu, 2019, pp. 154-156 și 202-204). Traducerea citatelor din engleză (în cazul filosofilor John Dewey și R.G. Collingwood) îmi aparține.

nici (cum pretind unii logicieni-furnică) o colecție de fapte brute. Ea nu poate fi stabilită printr-o observație sau printr-un experiment sau prin mai multe de acestea. Nici nu e o teoremă de matematică pură, ca să fie stabilită printr-o operație matematică. Este pe undeva la mijloc între cele două: un hibrid. Este ceea ce omul de știință poate zămisli din fapte încrucișându-le cu pure abstracțiuni, ceea ce este un alt mod de a spune ce a spus Bacon. Este ceea ce el [=omul de știință] poate zămisli din pure abstracțiuni încrucișându-le cu fapte. [...] Știința modernă are nevoie de două tipuri de materie primă: fapte brute și abstracții pure. Combinarea acestora sub forma științei se numește «interpretarea» faptelor brute și «aplicarea» abstracțiunilor. [...] Interpretarea faptelor și aplicarea abstracțiunilor sunt, într-adevăr, nu două procese, ci unul.» (Collingwood, 1971, pp. 248-249).

2.3. Este clar că – reluând analogia lui Bacon – Collingwood are darul de a explica mai bine maniera în care procedează efectiv oamenii de știință în câmpul cercetării, mai ales când vine vorba de domeniul științelor naturale ori empirice. Din păcate, profesorul de la Oxford (murind la scurt timp de la publicarea *Noului Leviatan*) nu a mai avut timp să dezvolte aceste lămuriri, în mod sistematic, în direcția elaborării unei teorii a investigației de tip științific. A făcut-o, în schimb, John Dewey, în aceeași perioadă, dar după ce a studiat întreaga chestiune timp de peste patru decenii. Într-adevăr, în privința relevării modului în care faptele brute (interpretate) „se încrucișează” cu abstracțiunile pure pentru a rezolva situațiile problematice și pentru a îmbogăți sensurile științelor, teoria logică a lui Dewey a mers mult mai departe decât cea a contemporanilor săi. Voi căuta să o prezint concis în continuare, întrebuițând mai cu seamă rezultatele din cartea mea (Munteanu, 2019) dedicată logicii lui Dewey.

3. Soluția lui John Dewey

Rezumând (vezi Munteanu, 2019, pp. 202-204), se poate aprecia că – pe linia interesului pentru domeniul hermeneuticii – merită puse în evidență (cel puțin) următoarele:

• John Dewey – un important filosof american, pragmatist, din prima jumătate a secolului al XX-lea – a dezvoltat (îndeosebi într-un tratat publicat în 1938, *Logic. The Theory of Inquiry*) o logică aparte, numită de el *teoria investigației*. Teze vizate: (i) *teoria deweyană a investigației este un tip de hermeneutică*; mai mult decât atât, (ii) *logica elaborată de Dewey poate servi ca bază pentru un proiect de hermeneutică integrală*.

• Dar ce este *hermeneutica*? Este acea știință care are ca sarcină *revelarea sistematică și justificată a unui sens* (de regulă, un sens care nu se lasă descoperit prea ușor). Dewey acordă o mare atenție sensului (în special) și limbajului (în general). Pentru el, matricea existențială în care trăiește omul are două dimensiuni: una *biologică* și alta *culturală*, însă cultura impregnează cu sensuri mai toată existența omului.

• Științele sunt, în viziunea lui Dewey, sisteme de sensuri interrelaționate (niciodată încheiate, ci deschise corectării și îmbogățirii permanente). Toate aceste sensuri „teaurizate” se obțin în urma unor investigații. O *investigație* se face după un anumit model, presupunând parcurgerea unor pași prin care o situație (problematică) indeterminată se transformă, în mod controlat, într-o situație determinată. Când problema dificilă este rezolvată, se apreciază că întreaga situație „a căpătat sens”.

• O situație reală problematică poate fi investigată și lămurită numai dacă este transpusă lingvistic în mintea noastră. Întrebarea care se pune ar fi: *Cum ajungem, prin investigație, la sensul individual al unei situații reale concrete utilizând în acest demers cunoștințele (ori sensurile) deja acumulate într-un domeniu sau altul?*

• Dewey susține că, într-o atare situație, sensul individual se obține în urma articulării unei *judecăți*, formată dintr-o înlanțuire de propoziții, dintre care unele sunt (i) *existențiale*, iar altele sunt (ii) *conceptuale*. *Propozițiile existențiale* extrag datele relevante din situațiile concrete supuse investigării. *Propozițiile conceptuale* orientează (ca ipoteze) investigațiile spre cele mai convenabile alternative de soluționare a situațiilor în cauză. Cele două tipuri de propoziții colaborează. Cele *existențiale* sunt asemenea unor muncitori care lucrează într-un sit arheologic, excavând (selectiv) diverse vestigii istorice. Cele *conceptuale* sunt similare arheologilor, care pot stabili semnificația obiectelor găsite de muncitori.

• „Hermeneutica” lui Dewey este foarte cuprinzătoare, fiindcă are în vedere și sensurile pe care omul le-a construit interpretând natura. În proiectul de hermeneutică integrală pe care l-am propus (vezi Munteanu, 2019), am încercat să conjug concepția lui Dewey cu alte două concepții hermeneutice elaborate de R. G. Collingwood și de E. Coșeriu. Ca ilustrare, o lespede brăzdată îl interesează pe

Coșeriu numai dacă zgârieturile de pe suprafața ei reprezintă un text (cu sens) într-o limbă cunoscută. Aceeași piatră îl interesează pe Collingwood doar în măsura în care i-a folosit omului (într-un anumit scop), ca unealtă (bună sau rea) etc. Pe Dewey însă îl interesează acea piatră chiar și atunci când zgârieturile respective se dovedesc a fi fost făcute cândva de un ghețar în alunecarea sa pe rocile unui versant.

• În consecință, teoria deweyană a investigației poate fi socotită o hermeneutică; pe de altă parte, ea poate constitui baza unei hermeneutici integrale. Într-adevăr, în *Baltagul* lui Mihail Sadoveanu, Vitoria Lipan procedează după „rețeta” lui Dewey în cercetările ei detectiviste. La un alt nivel, aceeași rețetă (ca structură a investigației) este respectată și de hermeneutul care caută sensul ascuns al romanului sadovenian (vezi și Munteanu, 2018, pp. 28-32).

4. Concluzii

În vremea sa, Francis Bacon constata că, deși dezirabilă, „alianța strânsă și trainică dintre cele două facultăți, experiența și rațiunea”, nu se realizase încă. Trei secole mai târziu, R.G. Collingwood concepea o atare „alianță” (pe terenul științei) ca un singur proces, sub forma combinării dintre interpretarea faptele brute și aplicarea abstracțiunilor. John Dewey este însă cel care va rafina o atare viziune, înfățișând cu o remarcabilă coerență procesul de cunoaștere (și efortul de a cerceta realitatea) ca o colaborare între „existențial” și „ideal” sau, mai exact, drept cooperarea – la fel ca în cazul diviziunii muncii – între anumite „propoziții existențiale” și anumite „propoziții conceptuale”.

Referințe bibliografice

Aristotel (2005). *Despre suflet/ On the Soul*, Translation from Old Greek and Notes by Alexander Baumgarten. București: Humanitas.

Bacon, F. (1957). *Noul Organon/ The New Organon*, Translation by N. Petrescu and M. Florian, Introductory study by Al. Posescu. București: Editura Academiei R.P.R.

Collingwood, R.G. (1971). *The New Leviathan. Or Man, Society, Civilization and Barbarism*. New York: Thomas Y. Crowell Company.

Dewey, J. (1938). *Logic. The Theory of Inquiry*. New York: Henry Holt and Company.

Dewey, J. (1957). *Reconstruction in Philosophy*, Enlarged Edition with a New Introduction by the Author. Boston: Beacon Press.

Munteanu, Cr. (2018). Language and Hermeneutics in John Dewey's Theory of Inquiry, in M. Nakashidze (ed.), *The 6th International Academic Conference on Social Sciences (July 27-28, Prague, Czechia) & The 5th International Academic Conference on Law, Politics and Management (September 7-8, Rome, Italy). Joint Conference Proceedings*. Batumi: The International Institute for Academic Development, pp. 28-32.

Munteanu, Cr. (2019). *John Dewey și problema sensului. Premise pentru constituirea unei hermeneutici integrale/ John Dewey and the Problem of Meaning. Premises for Establishing an Integral Hermeneutics*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.